

Deum. Unam quidem secundum gradum bonitatis, prout scilicet divina natura est ipsa essentia bonitatis, ut patet per Dionysium, 1 cap. de Dio. nomin. ¹; natura autem creata habet quamdam participationem divinæ bonitatis, quasi radiis illius bonitatis subjecta. Secundo, humana natura subicitur Deo, quantum ad Dei potestatem, prout, scilicet, natura humana, sicut et quælibet creatura, subjacet operationi divinæ dispositionis. Tertio, specialiter humana natura Deo subicitur, quantum ad proprium suum actum; in quantum, scilicet, propria voluntate obedit mandatis ejus. Et hanc triplicem subjectionem ad Patrem Christus de seipso confitetur. Primam quidem Matth. 19: Quid me interrogas de bono? unus est bonus Deus. Ubi Hieron. ² dicit: Qui magistrum vocaverat bonum, et non Deum vel Dei Filium confessus, discit hominem, quamvis sanctum, in comparatione Dei non esse bonum. Per quod dedit intelligere, quod ipse secundum humanam naturam non pertingebat ad gradum bonitatis divinæ. Et quia in his, quæ non mole magna sunt, idem est esse majus quod melius, ut Augustinus dicit in 6 de Trinit. ³, ex hac ratione Pater dicitur major Christo secundum humanam naturam. Secunda etiam subjectio Christo attribuitur, in quantum omnia, quæ circa humanitatem Christi acta sunt, divina dispositione gesta creduntur; unde Dionysius dicit, 4 c. Cæl. Hier. ⁴, quod Christus subicitur Dei Patris ordinationibus. Et hæc est subjectio servitutis, secundum quod omnis creatura Deo servit, ejus ordinationi subjecta, secundum illud Sap. 16: Creatura tibi factori deserviens. Et secundum hoc etiam Filius Dei, Philip. 2, dicitur formam servi accepisse. Tertiam etiam subjectionem attribuit sibi ipsi, Joan. 8, dicens: Quæ placita sunt ei, facio semper. Et hæc est subjectio obedientiæ Patris usque ad mortem. Unde dicitur Philip. 2, quod factus est obediens Patri usque ad mortem.

Ad primum ergo dicendum, quod, sicut non est simpliciter intelligendum, quod Christus sit creatura, sed solum secundum humanam naturam, sive apponatur ei determinatio, sive non (ut supra dictum est ⁵), ita etiam non est simpliciter intelligendum quod Christus sit

subjectus Patri, sed solum secundum humanam naturam, etiamsi hæc determinatio non apponatur, quam tamen convenientius est apponere, ad evitandum errorem Arii, qui posuit Filium minorem Patre.

Ad secundum dicendum, quod relatio servitutis et dominii fundatur super actione et passione, in quantum, scilicet, servi est moveri a domino secundum imperium. Agere autem non attribuitur naturæ sicut agenti, sed personæ, actus enim suppositorum sunt et singularium, secundum Philosophum ¹. Attribuitur tamen actio naturæ, sicut ei secundum quam persona vel hypostasis agit. Et ideo, quamvis non proprie dicatur, quod natura sit domina vel serva, potest tamen proprie dici, quod quælibet hypostasis vel persona sit domina vel serva, secundum hanc vel illam naturam. Et secundum hoc nihil prohibet Christum dicere Patri subjectum vel servum, secundum humanam naturam.

Ad tertium dicendum, quod, sicut Augustinus dicit in 1 de Trinitate ², tunc Christus tradet regnum Deo et Patri, quando justos, in quibus nunc regnat per fidem, perducturus est ad speciem; ut, scilicet, videant ipsam essentiam communem Patri et Filio. Et tunc totaliter erit Patri subjectus, non solum in se, sed etiam in membris suis, per plenam participationem divinæ bonitatis. Tum etiam omnia erunt plene ei subjecta per finalem impletionem suæ voluntatis de eis; licet etiam modo sint omnia ei subjecta quantum ad potestatem, secundum illud Matthæi ultimo: Data est mihi omnis potestas in cælo et in terra.

COMMENTARIUS.

1. Nomen subjectionis quid importet. — In corpore articuli explicat D. Thom., tria sub nomine subjectionis, atque adeo sub hoc titulo comprehendere, scilicet, inæqualitatem, subjectionem et servitutem; unde hic quæritur an Christus sit inæqualis aut minor Patre, an sit subjectus illi, et an sit servus illius; hæc enim tria diversa sunt, nam esse minorem consistit in inæqualitate in bonitate, seu perfectione; esse subjectum consistit in obligatione parendi præceptis alterius; esse autem servum est esse sub dominio alterius; quæ omnia comprehendit D. Thom. sub uno titulo, quia eadem ratio quæstionis vel dubita

¹ A med. illius.

² Super illud: Quid me interrogas de bono? tom. 9.

³ C. 8, circa med., tom. 3.

⁴ Circa fin.

⁵ Q. 16, art. 8.

¹ Lib. 1 Metaph., paulo post princ., tom. 3.

² C. 8, ante med., tom. 3.

tionis est in omnibus, et quia sub hoc nomine, subjectus, omnis inferior comprehendere potest.

2. Affirmat igitur D. Thomas hæc tria in Christum convenire, quod satis clare et distincte probat testimoniis Scripturarum, et rationibus quæ expositione non indigent. Quoniam vero de re fere nulla hic est difficultas, supposita catholica fide de vera divinitate et humanitate personæ Christi; sed tota difficultas est de modo loquendi; ideo D. Thomas, in solutione ad primum et secundum, hunc explicat. Inquirunt enim in illis argumentis, an simpliciter dici possint hæc prædicata de Christo, vel solum cum illa determinatione, in quantum homo. Et sentire videtur convenientius esse hanc determinationem adjungere, propter vitandum periculum erroris, simpliciter tamen non esse necessarium, quia etiamsi non ponatur determinatio, intelligitur tale prædicatum tribui Christo, secundum eam naturam, secundum quam potest illi convenire; neque in hoc ponit D. Thomas ullam differentiam inter illa tria prædicata; quæ omnia proprias difficultates habent infra tractandas.

3. Tertium argumentum fundatum est in verbis Pauli, 1 ad Corinth. 15: Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc ipse Filius subjectus erit illi, qui sibi subiecit omnia; quibus significari videtur, Filium nondum esse subjectum Patri. Et respondet cum Augustin., lib. 1 de Trinit., c. 8, nunc quidem Filium ut hominem (ita enim intelligendum est) in propria humanitate sua esse perfecte subjectum Patri, tunc autem futurum etiam subjectum in membris suis; quia, licet nunc omnia sint subjecta Patri quoad potestatem, non tamen quoad plenam participationem, et perfectam obedientiam, et conformitatem cum illius voluntate, quam subjectionem tunc habebunt. Et hanc expositionem latissime prosequitur Greg. Nyssen., orat. propria de hære, ubi circa medium his paucis verbis illam concludit: Quæ Filii dicitur subjectio, per nos fit, quippe cum ea, quæ in corpore ejus perfecta fuerit subjectio, ad eum referatur, qui in nobis gratiam subjectionis effecit. Eandem habet Ambros., lib. 5 de Fide, c. 6, ubi interdum de Christo in humanitate sua pro nobis subjecto, interdum de corpore mystico, seu de Christo in nobis subjecto Patri, locum illum explicare videtur. Clarius Origenes, hom. 2 in Psal. 36, in principio. Ac denique Damasc., lib. 4 de Fide, cap. 19, post medium, ubi ita videtur hanc subjectionem ad nos referre, ut

videatur negare Christum posse dici subjectum, sic enim inquit: Nec Patri subijci necesse habet; etenim qua ratione Deus est, Patri æqualis est, non autem adversarius, nec subjectus; qua autem homo nunquam Patri contumax fuit, ut ei subiectione sit opus; sed, ut ex ipsa ratione, qua utitur, constat, loquitur de nova subiectione, per quam prior inobedientia vel contumacia correctata sit: Talis enim, inquit, subjectio non cadit in Christum secundum propriam humanitatem; et ideo de hac subiectione loquens, recte concludit: Ex quo intelligitur eum, personam nostram usurpantem, ac sese in ordinem nostrum aggregantem, his verbis usum esse. Quæ expositio optima et facilis est. Addit vero Augustinus, dicto lib. 1 de Trinit., cap. 8, specialiter dixisse Apostolum, ipsummet Christum tunc esse futurum subjectum Patri, ne quisquam putaret habitum Christi, qui ex humana creatura susceptus est, conversum iri postea in ipsam divinitatem; ac si Apostolus diceret, ita fore Christo omnia subijcienda, ut tamen ipse semper futurus sit subjectus ei, qui omnia subiecit, non quod denuo sit ei subijciendus; sed quod in subiectione, quam nunc habet, semper perseveraturus sit. Denique addit idem Augustinus, lib. 83 Quæst., quæst. 69, et significat Hilarius, lib. 11 de Trinitate, post medium, illam locutionem Pauli intelligi posse juxta usitatum phrasim Scripturæ, in qua plerumque, quod semper est, tunc fieri dicitur ab aliquo, cum in eo cognosci cœperit. Tunc ergo erit Christus subjectus Patri, quia tunc perfecte omnibus innotescet quam eximia fuerit ejus subjectio et obedientia ad Patrem, ex qua immortalitas et Sanctorum omnium beatitudo manavit. Sed hoc testimonium accuratius tractabimus in sequenti tomo, disputatione 58, sect. 4.

ARTICULUS II.

Utrum Christus sit subjectus sibi ipsi.

1. Ad secundum sic proceditur. Videtur quod Christus non sit subjectus sibi ipsi. Dicit enim Cyrillus, in epistola synodica ², quam, scilicet, synodus Ephesina recepit: Neque ipse Christus sibi servus est, nec dominus, fatuum enim est, vel potius impium hoc sentire vel dicere. Et hoc etiam asserit Damascenus in ter-

¹ In Synod. 1 Ephes. missa ad Nestor., in medio illius.

tio libro ¹, dicens: Unum enim ens Christus non potest servus esse sui ipsius et dominus. Sed in tantum Christus dicitur servus Patris, in quantum est ei subjectus. Ergo Christus non est subjectus sibi ipsi.

2. Præterea, servus refertur ad dominum. Sed relatio non est alicujus ad se ipsum: unde et Hilarius dicit in libro de Trinitate ², quod nihil est sibi simile aut æquale. Ergo Christus non potest dici servus sui ipsius, et per consequens nec sibi esse subjectus.

3. Præterea, sicut anima rationalis et caro unus est homo, ita Deus et homo unus est Christus, ut Athanasius dicit ³. Sed homo non dicitur subjectus sibi ipsi, vel servus sui ipsius, aut major seipso, propter hoc quod corpus ejus subjectum est animæ. Ergo neque Christus dicitur subjectus sibi ipsi propter hoc quod ejus humanitas subjecta est divinitati ipsius.

Sed contra est quod Augustinus dicit in primo de Trinitate ⁴: Veritas ostendit secundum istum modum, quo, scilicet, Pater major est Christo secundum humanam naturam, etiam se ipso minorem Filium.

2. Præterea, sicut ipse argumentatur ibidem, sic accepta est a Filio Dei forma servi, ut non amitteretur forma Dei; sed secundum formam Dei, quæ est communis Patri et Filio, Pater est Filio major secundum humanam naturam. Ergo etiam est major seipso secundum humanam naturam.

3. Præterea, Christus secundum humanam naturam est servus Dei Patris, secundum illud Joannis vigesimo: Ascendo ad Patrem meum, et Patrem vestrum, Deum meum, et Deum vestrum. Sed quicumque est servus Patris, est servus Filii; alioquin non omnia quæ sunt Patris essent Filii. Ergo Christus est servus sui ipsius, et sibi subditus.

Respondeo dicendum, quod (sicut dictum est ⁵) esse dominum et servum attribuitur personæ vel hypostasi secundum aliquam naturam. Cum ergo dicitur Christus esse dominus vel servus sui ipsius, vel quod Verbum Dei est dominus hominis Christi, hoc potest intelligi dupliciter. Uno modo, ut intelligatur hoc esse dictum ratione alterius hypostasis vel personæ, quasi alia sit persona Verbi Dei dominantis et alia hominis servientis; quod pertinet ad

¹ Fid. orth., c. 24, parum a med.

² Lib. 3, non multum remote ante finem.

³ In suo Symbolo fidei.

⁴ C. 7, ante medium, tom. 3.

⁵ Art. præc., ad 2.

hæresim Nestorii. Unde in condemnati ne Nestorii dicitur in synodo Ephesina ¹. Si quis dicit Deum vel Dominum esse Christi ex Deo Patre Verbum, et non magis eundem ipsum confitetur simul Deum et hominem, utpote Verbum factum carnem, secundum Scripturas, anathema sit. Et hoc modo negatur a Cyrillo et Damasceno ². Et sub eodem sensu negandum est, Christum esse minorem seipso, vel esse sibi subjectum. Alio modo potest intelligi secundum diversitatem naturarum in una persona vel hypostasi. Et sic dicere possumus, secundum unam earum, in qua cum Patre convenit, simul eum cum Patre præesse et dominari; secundum vero alteram naturam, in qua nobiscum convenit, ipsum subesse et servire. Et per hunc modum dicit August. ³, Filium esse seipso minorem. Scivndum tamen, quod cum hoc nomen, Christus, sit nomen personæ, sicut et hoc nomen Filius, illa per se et absolute possunt dici de Christo, quæ conveniunt ei ratione suæ personæ, quæ est æterna; et maxime hujusmodi relationes, quæ magis proprie videntur ad personam vel hypostasim pertinere. Sed ea, quæ conveniunt sibi secundum humanam naturam, sunt ei potius attribuenda cum determinatione, ut, videlicet, dicamus Christum esse simpliciter maximum, et dominum, et presidentem, quod autem sit subjectus, vel servus, vel minor, est ei attribuendum cum determinatione, scilicet, secundum humanam naturam.

Ad primum ergo dicendum, quod Cyrillus et Damascenus negant ⁴ Christum esse dominum sui ipsius, secundum quod per hoc importatur pluralitas suppositorum, quæ requiritur ad hoc, quod aliquis simpliciter sit dominus alicujus.

Ad secundum dicendum, quod simpliciter quidem oportet esse alium dominum, et alium servum; potest tamen aliqua ratio dominii et servitutis servari, prout idem est dominus et servus sui ipsius, secundum aliud et aliud.

Ad tertium dicendum, quod propter diversas partes hominis, quarum una est superior, et alia inferior, dicit etiam Philosophus, in ⁵ Ethicorum, quod est hominis ad se ipsum justitia, in quantum irascibilis et concupiscibilis

¹ In Conc. I Ephesin., cui præfuit Cyrillus, can. 6.

² Locis in argum. 4 citatis.

³ Lib. 1 de Trin., capit. 7, ante medium, tom. 3.

⁴ Locis in argument. citatis.

⁵ C. ult., tom. 5.

bilis obediunt rationi. Unde per hunc modum etiam unus homo potest dici sibi subjectus et serviens, secundum diversas sui partes.

Ad alia autem argumenta patet responsio ex dictis. Nam Augustinus ³ asserit Filium se ipso minorem esse, vel sibi subjectum, secundum humanam naturam, non secundum diversitatem suppositorum.

COMMENTARIUS.

1. Quæstio hujus articuli fere eadem est cum quæstione articuli præcedentis, solumque est a D. Thoma proposita, tum ad concilianda diversa Sanctorum dicta, tum ut doceret, majorem circumspectionem in locutione hæc servandam esse, quoniam hæc relationes, *subjecti, minoris aut servi*, videntur distinctionem suppositorum requirere et indicare. Et ideo respondet, has locutiones simpliciter non esse usurpandas, propter dictam causam; et ita exponit Cyrillum et Damascenum, quos citat; cum illo vero addito, *in quantum homo*, dicit esse admittendas, cum Augustino, lib. 1 de Trin., c. 7 et 8.

2. *Dubium.*—*Responsio.*—Solum potest circa litteram hujus articuli dubitari de sensu cujusdam regulæ, quam in fine corporis D. Thomæ adjungit. Dicit enim, relationes, quæ conveniunt Christo ratione suæ personæ, simpliciter et sine addito esse de illo prædicandas, ut esse dominum, superiorem, etc.; relationes vero quæ illi conveniunt ratione humanæ naturæ, esse prædicandas cum determinatione prædicta: aut enim D. Thomas hoc intelligit de his prædicatis, quando simpliciter dicuntur sine explicatione alicujus termini; et hoc modo nulla est differentia, quia, sicut Christus dicitur simpliciter dominus, ita potest dici simpliciter subjectus, juxta dicta articulo præcedenti; aut loquitur de his prædicatis, quando in illis explicatur terminus, qui sit ipsemet Christus, ut in præsentis articulo tractatur quæstio; et in hoc sensu nulla est differentia, quia, sicut Christus non potest simpliciter dici subjectus sibi sine addito, ita nec potest dici dominus sui sine determinatione; est enim eadem ratio, quia non minus una relatio quam altera indicat distinctionem suppositorum, et ideo necessaria est determinatio naturæ, per quam hic error excludatur. Respondetur cum Cajetano, regulam intelligendam esse in priori sensu, nam in pos-

¹ Lib. 1 de Trin., cap. 7, tom. 4.

teriori nulla est differentia, ut ratio facta concludit, in priori autem sensu potest variis modis intelligi. Primo, ut illa differentia non fundetur in necessitate simpliciter, seu in rigore propositionum, sed ut convenienti modo loquamur ad vitandum periculum erroris, et hoc quidem est verum, sed non satis rem explicat. Secundo, ut semper, et in omnibus locutionibus necessaria sit illa differentia, seu determinatio, ut propositio in rigore vera sit. Et hoc non videtur necessarium, nec ad mentem D. Thomæ, ut ex articulo præcedenti colligitur, et ex dicendis constabit. Tertio, sensus esse potest, prædicata significantia relationem convenientem Verbo ratione divinitatis, seu personæ suæ, semper et in universum posse dici simpliciter et absolute de Christo; alia vero, quæ significant subjectionem, vel aliam similem imperfectionem, non semper dicenda esse simpliciter de Christo, sive hoc sit propter rigorem sermonis, sive propter vitandum periculum; utroque enim modo contingere potest, ut dicemus.

DISPUTATIO XLIII,

In quatuor sectiones distributa.

DE SUBIECTIONE ET OBEDIENTIA CHRISTI, ET PRÆCEPTIS QUORUM EST CAPAX.

1. *Christus quomodo minor sit Patri.*—Ex tribus illis prædicatis, quæ D. Thomas in his articulis attigit, scilicet, *minor, subjectus, servus*, primum nullam difficultatem habet, quæ in re posita sit, et ad præsentem disputationem pertineat. Quod enim Christus, ratione personæ suæ et propriæ naturæ divinæ, non sit minor Patri, sed æqualis illi, non hoc loco, sed in materia de Trinitate ex professo tractandum est, et in disp. 2 hujus materiæ, quæ præsentis negotio sufficere videbantur, diximus; quod autem Christus, ratione humanitatis, et secundum illud esse quod ab illa habet, sit minor Patri, et seipso ut Deo, nullus dubitare potest. Quandoquidem constat humanam naturam esse inferiorem divinam, ut ipsemet Christus confessus est, Joann. 14: *Pater major me est*, juxta veriore et communiorem expositionem. Alia enim expositio quorundam Græcorum, qui de persona divina ratione originis hoc intelligunt, minus propria est, et pie explicanda, ut latius in materia de Trinitate dicendum est. Quod vero pertinet ad modum loquendi, existimo illam locutionem, Christus est minor